

Т. Кіян

ст.викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін НУЦ ОНЮА

ВИЗНАЧЕННЯ ОБСТАВИН, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ВСТАНОВЛЕННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ

Постановка проблеми. Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Статтею 49 Конституції встановлено, що в Україні кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування [1, с.4, 21].

Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя [2, с.12].

Держава приймає на себе обов'язок не тільки створення умови для здорового буття, але й регулювання через правову регламентацію діяльності по наданню певній особі медичної допомоги. Серед комплексу заходів по регулюванню надання такої допомоги особливе місце займають норми кримінального законодавства, в яких встановлюються кримінально-правові засоби боротьби зі злочинністю в медичній сфері.

Аналіз останніх досліджень і виділення невирішених проблем. Проблеми відповідальності за правопорушення у сфері медичної діяльності аналізували вчені: В. Акопов, Ф. Бердичевський, В. Глушков, І. Горелик, Л. Дунаєвська, Г. Колоколов, І. Концевич, А. Кустов, М. Малєіна, І. Огарков, Ю. Сергєєв та інші.

Проте, слід звернути увагу, що в українській криміналістичній науці недостатня кількість відповідного рівня теоретичних розробок щодо методики

розслідування злочинів, пов'язаних з медичною діяльністю. Злочинність у сфері медичної діяльності характеризується різноманітністю, високоінтелектуальним характером, швидкою адаптацією злочинців до нових форм медичної діяльності, нових технологій надання медичних послуг. Правоохоронна практика розкриття та розслідування злочинів у сфері медичної діяльності свідчить, що в кримінальному середовищі утворюються складні схеми злочинної діяльності, неоднорідні за своєю кримінально-правовою характеристикою, але спільні за своїми криміналістичними ознаками.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена потребами криміналістичної науки у комплексному викладенні проблем криміналістичної характеристики та методики розслідування злочинів у сфері медичної діяльності. Важливість наукової розробки цієї теми викликана ще й тим, що комплексне її дослідження на підставі вивчення даних слідчо-судової практики у поєднанні із досягненнями вітчизняних та зарубіжних наук правового циклу дозволить запропонувати практиці нові прийоми розслідування злочинів, що відповідатимуть сучасному рівню розвитку науки.

Мета статті полягає у встановленні обставин злочину, що входять в предмет доказування; у формулюванні теоретичної системи знань про злочини у сфері медичної діяльності на основі їх комплексного криміналістичного аналізу та розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо їх розкриття, розслідування та попередження у рамках спеціальної методики розслідування.

Виклад основного матеріалу. Вивчення практики боротьби зі злочинністю дає підстави говорити про те, що одним із найбільш складних напрямків у цій справі є саме розкриття та розслідування злочинів.

Для того щоб швидко і повно розкрити будь-який злочин і викрити винних осіб при розслідуванні, необхідно знати певні кримінально-правові і криміналістичні особливості окремих видів злочинів, методичні принципи їхнього розслідування і особливості застосування рекомендацій криміналістичної техніки і тактики в специфічних умовах розслідування різних видів злочинів.

Структура методики розслідування окремих видів злочинів включає:

1. Криміналістичну характеристику даного виду злочинів.
2. Обставини, які підлягають встановленню.
3. Особливості порушення кримінальної справи.
4. Початкові слідчі дії і оперативно-розшукові заходи.
5. Типові слідчі ситуації, побудову версій і планування розслідування.
6. Тактику проведення окремих слідчих дій.
7. Особливості використання спеціальних знань.
8. Профілактичні дії слідчого при розслідуванні конкретного злочину.

Кожний злочин за своїми обставинами і деталями є індивідуальним і неповторним. Тому не може бути й цілком однакового процесу їхнього розслідування. Однак кожний злочин, поряд з індивідуальними особливостями, містить в собі і деякі загальні риси, що повторюються. Останні найчастіше виявляються в способі, механізмі і обстановці вчинення злочинів, особі суб'єкта злочину і т.д.

Свої особливості має і методика розслідування порушень професійної діяльності медичними працівниками.

Надання медичної допомоги — це динамічний лікарський процес, здійснюваний пацієнтам при хворобах, травмах, отруєннях, а також при пологах; це практична реалізація медичним персоналом своїх професійних прав і обов'язків по наданню пацієнтові певної медичної допомоги [7, с.599].

Протиправними варто вважати такі дії, вчинювані медичним працівником з метою надання пацієнтам лікувальної допомоги, які не відповідають існуючим в медичній науці правилам і методам (а так само й бездіяльність медичного працівника), якщо вони перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з шкідливими для його здоров'я наслідками для пацієнта, або привели до його смерті.

Щоб визначити, які дії (або бездіяльність) спричинили несприятливі наслідки, слідчий залежно від обставин справи повинен ознайомитися з

матеріалами: висновком судово-медичної експертизи, актом патологоанатомічного дослідження, історією хвороби, амбулаторною карткою.

Поряд з вивченням медичної документації слідчий може одержати інформацію з показань підозрюваного, учасників відомчих перевірок, адміністрації лікувальної установи, фахівців, судово-медичних експертів і т.п.

Загальну орієнтацію про напрямок розслідування, обсяг і спосіб встановлення всіх обставин справи дадуть передусім кримінально-правові риси даного злочину (вид злочину, його різновид, особливості елементів його складу), а також пов'язані із ними обставини, підлягаючі доказуванню по справі, згідно кримінально-процесуального закону (ст. 64 КПК) [3, с.48]. Звідси випливає зумовленість методики розслідування відповідними кримінально-правовими даними та предметом доказування.

В основному ж вибір найправильнішого напрямку розслідування, визначення обставин, які підлягають встановленню по справі, а також комплексу і послідовності необхідних для цього слідчих та інших дій залежать від своєрідності криміналістичної характеристики злочинних дій і слідчих ситуацій.

Під криміналістичною характеристикою злочину найдоцільніше розуміти сукупність взаємопов'язаних загальних та індивідуальних рис злочину, що виявляються головним чином в способі, механізмі і обстановці його вчинення, в окремих рисах особи його суб'єкта, а інколи і в інших ознаках злочинного вчинку, з урахуванням його специфіки, які в більшості випадків визначають первинні слідчі ситуації, коло обставин, що вимагають першочергового з'ясування, дозволяють виробити найбільш правильні і ефективні засоби їхнього розслідування [5, с.77].

Одним з основних завдань діяльності, направленої на розкриття і розслідування конкретного злочину, як свідчить аналіз практики правоохоронних органів, є встановлення в діянні, що розслідується, наявності або відсутності ознак складу злочину, доведення винуватості

особи, що вчинила злочин, а також виявлення і встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі.

У зв'язку з підвищенням якості і ефективності розслідування злочинів Р. С. Белкін і інші учені-криміналісти в своїх наукових працях, указуючи на необхідність постійного вдосконалення приватних криміналістичних методик розслідування окремих видів (груп) злочинів, пропонують включити в структуру приватної криміналістичної методики такий додатковий елемент як – обставини, що підлягають доведенню у кримінальних справах досліджуваної категорії [4, с.122].

А. М. Кустов відзначає, що окремі елементи структури приватної криміналістичної методики розслідування злочинів недостатньо сприяють формуванню програм для вирішення складних і конфліктних слідчих ситуацій, в зв'язку з чим пропонує розробляти приватні методики на основі пізнань обставин, що підлягають доведенню у кримінальних справах, і типових моделей механізмів злочинів [8, с.20].

Успішне розкриття і розслідування різного виду злочинів, у тому числі і злочинів, пов'язаних із медичною діяльністю, можливо тільки при правильному, повному, всесторонньому і об'єктивному встановленні обставин, що відносяться до події, що розслідується.

Знання обставин злочину, складових предмету доказування дозволяє слідчому цілеспрямовано вести розслідування, бачити його кінцеву мету, вирішувати кримінально-правові, криміналістичні і кримінально-процесуальні задачі.

До числа обставин при розслідуванні порушень професійної діяльності медичними працівниками, насамперед, відноситься порушення правил, що регулюють цю діяльність.

Установлення даної обставини припускає послідовне рішення наступних завдань:

1. З'ясування, як відповідно до вимог конкретних правил нормативного характеру повинна була здійснюватися діяльність, з якої зв'язане

розслідувана подія (установлення її нормативної моделі).

2. З'ясування, як вона здійснювалася в дійсності (установлення фактичної моделі даної діяльності).

3. Зіставлення нормативної й фактичної моделей і виявлення на цій основі наявних між ними розбіжностей, відступів від нормативних вимог, що свідчать про порушення певних положень тих або інших правил [9, с.90].

Аналіз теоретичних джерел і практичного досвіду по розкриттю і розслідуванню злочинів, пов'язаних із медичною діяльністю, дозволяє зробити висновок про те, що до обставин, що підлягають встановленню і доказуванню по даній категорії кримінальних справ, відносяться:

Обставини, що підлягають встановленню при вивченні особи потерпілого:

1. Чи належав пацієнт до групи ризику.

2. Які його індивідуальні риси об'єктивного характеру могли негативно вплинути на якість наданої медичної допомоги, обумовити її несприятливий результат: вік; стать; ожиріння; реакції організму, що проявлялися раніше, обумовлені генетичною схильністю, алергією; тяжкість захворювання; особливості психіки, ступінь сугестивності.

3. Яку кількість лікарських препаратів одночасно приймав пацієнт.

4. Які відзначалися у пацієнта індивідуальні особливості суб'єктивного характеру: поведінкові (порушення режиму лікування, дієти, обмеження фізичних навантажень і т.д.); прояв негативних нахилів (вживання алкоголю, прийом наркотиків).

5. Чи не займався пацієнт самолікуванням.

6. Які з наявних у пацієнта особливостей могли вплинути на якість наданої йому медичної допомоги, обумовити її дефект.

7. Чи були враховані індивідуальні особливості пацієнта лікарем при виборі й проведенні діагностичних досліджень і лікування.

Обставини, що підлягають встановленню при вивченні особи підозрюваного:

1. Хто суб'єкт надання медичної допомоги. Коли і де одержав медичну, загальну й (або) фахову освіту. Яку має кваліфікаційну категорію, спеціалізацію. Який стаж роботи, загальний і за фахом. Коли останній раз проходив атестацію. Чи мав право на виконання вчиненого в інтересах пацієнта виду медичної допомоги.

2. Як ставиться до своїх професійних обов'язків, до пацієнтів, до підвищення свого професійного рівня.

3. Яка мотивація неналежного виконання ним своїх професійних обов'язків по наданню медичної допомоги потерпілому.

4. Чи мав реальну можливість адекватно зробити медичну допомогу.

5. Чи міг у силу своїх професійних якостей і психологічних особливостей особистості адекватно реагувати на негативні обставини, що виникли в процесі надання пацієнтові медичної допомоги (дефект медичної допомоги, ятрогенію, несприятливі наслідки, непередбачену ситуацію, ускладнення природного розвитку патології й т.д.).

Обставини, що підлягають встановленню при оцінці процесу діагностування по конкретній справі:

1. Чи досить повно й докладно зі слів хворого були описані суб'єктивні прояви хвороби (скарги).

2. Чи всі симптоми враховані при постановці попереднього діагнозу.

3. Чи встановлено, що лікар висував альтернативні версії, у тому числі й ту, котра відображала хворобу пацієнта.

4. Чи встановлено, що лікар недостатньо повно призначив діагностичні дослідження, необхідні для постановки клінічного діагнозу, або призначив непоказані (або протипоказані) дослідження.

5. Чи встановлена неповнота, несвоєчасність або неналежне виконання призначених лікарем досліджень.

6. Чи встановлена неповнота, несвоєчасність або неналежне використання або оцінка лікарем результатів призначених досліджень.

7. Чи не призначалися при постановці первісного діагнозу непоказані медичні заходи, які могли негативно вплинути на процес діагностування й результат лікування.

При дослідженні причинного зв'язку необхідно встановити, що:

1. Несприятливий результат з'явився слідством природного розвитку захворювання незалежно від обсягу і якості зробленої медичної допомоги.

2. Несприятливий результат є слідством медичного втручання, виконаного обґрунтовано і якісно, але прискорившого хід хвороби (спровоковавшого розвиток ускладнення).

3. Медичний захід, виконаний обґрунтовано і якісно, підвищив ймовірність розвитку ускладнення, але не з'явився причиною ускладнення.

4. Неналежна якість наданої медичної допомоги не запобігла розвитку хвороби й не вплинула на її природний хід. Які фактори, об'єктивні або суб'єктивні, з'явилися тому причиною.

5. Мав місце дефект надання медичної допомоги, обумовлений недотриманням правил її здійснення; ятрогенія, що виникла внаслідок дефекту, перебуває в причинному зв'язку з безпосередньою причиною несприятливого результату або сама з'явилася такою [7, с.621].

Перелік обставин, перерахованих вище, є неповним. Так, діюче законодавство, окрім місця, часу і способу вчинення злочину потребує доказувати і інші обставини, які утворюють подію злочину. Вони можуть відноситися до характеру злочинних дій, подальшим діям по прихованню слідів злочину, тобто торкатися всього круга обставин, що визначають суспільну небезпеку злочину і його наслідків [6, с.353].

При розслідуванні варто враховувати не тільки ознаки складів злочинів, зазначених в Особливій частині КК України, але й ознак, що втримуються в Загальній частині КК: повторності, сукупності; обставин, що пом'якшують і обтяжують покарання, а також обставин, що виключають злочинність діяння.

На підставі викладеного можна сформулювати наступні *висновки*:

Коло обставин, що підлягають установленню при розслідуванні порушень

професійної діяльності медичними працівниками, включає сукупність обставин, що ставляться до кожного зі зроблених злочинів, а також всієї злочинної діяльності. Саме таке розуміння системи обставин, що підлягають доведенню по даній категорії злочинів, дозволяє повно й всебічно розкрити й розслідувати різні форми злочинної діяльності.

Вивчивши всі обставини справи, що підлягають доведенню, слідчий виконає завдання по розкриттю й розслідуванню злочину й притягненню винної особи до відповідальності.

Розслідування у кримінальній справі може бути закінчено тільки тоді, коли слідчий буде переконаний, що зібраних доказів достатньо для розгляду справи в суді і що побудована їм система не може бути порушена яким-небудь чином.

Використана література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії ВР України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. \ Медичне право України. Збірник нормативно-правових актів. - К., 2001.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради. – 1961. - № 2. – ст.15.
4. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. – М.: Юристь, 2001.
5. Зорин Г. А. Криминалистическая методология. – Мн.: Амалфея, – 2000.
6. Криміналістика / За ред. П. Д. Біленчука. – К.: Атіка, 2001.
7. Курс криминалистики: В 3 т. Т.2. Криминалистическая методика: Методика расследования преступлений против личности, общественной безопасности и общественного порядка \ Под ред. О.Н.Коршуновой и А.А.Степанова. - СПб.: Изд-во „Юридический центр Пресс”, 2004. – 639 с.

8. Кустов А. М. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений и механизме преступления // Информационный бюллетень по материалам Криминалистических чтений: Научная состоятельность криминалистической характеристики преступления. – М., 2002. – №17. – С. 20-24.

9. Образцов В.А. Преступления, связанные с профессиональной деятельностью, как объект криминалистического исследования \\\ Вопросы борьбы с преступностью. Вып.36. - М., 1982. - С.90-100.